

bijaše se već razmetnula Kuštodija Cetine i preostavši njezini samostani, koji još nebijahu od Turaka razrušeni, eno se pridružiše Kuštodiji Trsata, zasnovanoj po propasti Cetinske.

Evo po čemu sudismo, da kada bi bio u Dalmaciji Cetingrad, i kada bi se sastao hrvatski sabor amo u Cetini, nemogaše se adresa izabranja Ferdinandova na mlado ljeto god. 1527 napisati u ovoj crkvi, nego u onoj što povieđa pomenuti Ot. Greiderer „*Stephanus Cettinschi Croatiac Banus, coenobium in honorem B. Mariae Dominae de gratiis excitavit*“ i to u Cetingradu¹ kod Slunja; a ne znamo, komu svetcu bijaše posvećen ovi u Vrelu Cetine.²

Pri onakomu *causu* u Dalmaciji onog vremena, nije li priličnije i istinitije da se je sabor sastao u Cetingradu u samostanu sv. Marije kod Slunja! Gdje na upit: zašto su naši predji odabrali taj Cetingrad za saborište? Mudro odgovara g. Lopašić; »jer je ležao gotovo u središtu stare hrvatske kraljevine, jer je bilo onoliko i napučeno mjesto sa znamenitim gradom i samostanom, i osim toga da je u njemu sjedio Juraj Frankopan, muž, koj svojim razborom u svih poslovih domovinskih, pa sa svojim imetkom, rodoljubjem i uljudnošću slovio kao jedan između najuglednijih velmoža u Hrvatskoj. Obzirom na mnoštvo sakupit se imajućih velikaša i zastupnika, i na pomanjkanje gostiona i pristaništa u ono doba, mnogo je za celo vriedilo kod izbora sabornoga mjesta gostoljubje cetinskoga kneza, akoprem niti tada nije bilo kod Hrvata u obće manje prostodušja i srdčenosti.

Fra Stjepan Zlatović.

Arkeološko-istorične crtice s hrvatskih otoka.

Skupio Ivan Milčetić.

(Nastavak. V. Viestnik br. 3, str. 85.)

3. Općina osorska ima lijep *arkiv*, u kome ima vrlo mnogo gradiva za istoriju naših primorskih strana, osobito za mletačku dobu. Taj arkiv, sasvim neuredjen, čuva se u onim istim prizemnim

¹ Greiderer Op. cit. n. 167.

² I ovaj se zvao od S. Marije, ako se njega tiče, što je sasvim vjerojatno, ono što veli Stjepan Tomaš kralj bosanski u svojoj listini iz Hlivna od 2 prosinca 1449, da je naime poslao 550 for. banu Petru po svom dvorniku Restoju „*qui dictam pecuniam in sacristia S. Mariae in Cetina collocaverat, quam quidem pecuniam fratres quodam duo scilicet Thomas et Elias de nocte furtim subtrahentes, aufugerunt*“. Uredništvo.

prostorijama, gdje je i zbirka osorskih starina. Ja niesam mogao tako rekuć ni zagledati u te spise, jer sam dospio u Osor istom zadnjih dana mjeseca rujna, kada sam morao krenuti na mjesto svoga zvanja.

Ovdje se čuva u dva prepisa statut osorski, potvrđen od dužda Frana Foscaria g. 1440, kada bijaše Polo Marosini »conte de Cherso et Ossero«. Osobito mnogo ima listina od XIV vijeka ovamo, a ima ih i iz XIII vijeka.

U listini od g. 1384, kojom se uredjuju uvjeti glede uživanja pašnjaka crkve sv. Petra (crkva benediktinska u Osoru), nazivlju se braća Jakov, Franjo i Ivan Saraceni: »perpetui domini et comites« — „*Majestatis Ungariae*“.

Interesantna je za onodobno mletačko gospodstvo listina, što ju je izdao g. 1409 mletački dužd Mihovio Steno¹, pošto je Ladislav napuljski prodao Dalmaciju Mletcima!

¹ Evo je ciele.

Michael Steno Dei gratia Dux Ven. Prud. et Discretis Viris Nicolao et *Petrissio* Locumt. Nostris ac Judicibus et Cons. Chersi et Auxeri, fideibus dilectis salutem et dilectionis affectum.

Fuerunt ad Nostram presentiam Prouidi Viri Antonius qu. Stephani de Cherso et Colizza de Contiselis de Absero, fideles Nostrī, qui pro parte Vestra et totius Universitatis Insularum Chersi et Auxeri, sub credentialibus Litteris Vestris exposuerunt Nostro Dominio omnia, quae sibi per Vos fuerunt imposita. Unde sicut dictis Vestris Ambasciatoribus diximus et respondemus, ita Vobis scribimus et denotamus, *quod Nos accepimus et assunsimus Insulas prodictas et Vos sub protectione et umbra Nostrī Dominii et dispositi sumus Vos et dictas Insulas habere et tenere pro Nobis et sub regimine et protectione Nostrī Dominii ac regere et gubernare Vos juste, dulciter et benigne, et tractare Vos et Vestrum quemlibet tamquam fideles subditos et deuotos Nostrī Dominii et non intendimus ullo modo Vos aut dictas Insulas dare vel alienare alicui persone de mundo, et propterea Vos hortamur et inducimus, quod sitis fideles servitores et devoti Nostrī Dominii, sicut speramus in bonis dispositionibus, quia semper inveniētis nostrum Dominium benignum et bene dispositum ad vestra comoda et honorem, et dispositi sumus de brevi mittere illuc nostrum Rectorem, qui vos et dilectas Insulas regat et gubernet ad Nostrum honorem et statum et Vobis et cuilibet Vestrum jus et justitiam recte et equaliter ministrabit taliter, quod habebitis causam merito contentandi et sub vera obedientia, et fidelitate Dominii nostri permanendi.*

Datum in Nostro Duceali Palatio die XXI. Augusti, Ind. II., 1409.

Ovdje će biti dosta gradiva, vrijedna da ugleda svijet u akademičkim historijskim spomenicima.¹ —

4. *Osorska biskupija* (ukinuta g. 1815) jest jedna od najstarijih na zemljištu hrvatskom; utemeljena je prije dolaska Hrvata (valjda u VI. vijeku). Pošto je to bila latinska biskupija, nijesu bili njezini biskupi gotovo nikad prijatelji, a najčešće baš žestoki neprijatelji slovjesko-hrvatske liturgije. Za to nije u obsegu osorske biskupije nikada onako cvala glagolica kao u susjednoj krčkoj, te nam ni Osor ne sačuva glagolskih starina. Po vanjskim selima osorske biskupije ipak je još prošloga vijeka svuda vladala glagolica. Popovi nijesu ni znali latinski, drugačije nebi razumjeli pisma od g. 1702, kojim osorski biskup Šimun Gaudencij Splječanin (biskupovao od godine 1673—1719) daje osobitu dozvolu za latinsku misu.²

Zadnji osorski biskup Rakamarić (1802—1815) pomogao je zatrti glagolicu u Lošinj, makar da su Lošinjanima³ g. 1803 nazivali latinski jezik »lingua forastiera«, a senjsku katedralu, koja je sa-

¹ G. akademik Ljubić izrazio je nedavno želju (Rad LVII 187), e bi se tko našao, da prouči osorski arhiv. Ja sam takova čovjeka našao, a to je g. Dinko Muškardin, župnik u Stivanu (S. Giovanni) na Cresu. Taj vrlo inteligentni pop, pčelarski pisac (kao pčelar bio je više puta odlikovan) i valjan glagoljaš, kupi sve što može doznati o prošlosti svog zavičaja. Tako je mnogo toga ispisao iz osorskog i creskog arkiva: mnoštvo listina, onda štatute grada Cresa i Osora. On je pripravan na poziv ispisati sve, što ima važna ovdje i ondje, i materijal ustupiti akademiji. Za taj posao nije, već zbog mjestnih okolnosti, nitko zgodniji od g. Muškardina. Listinu od g. 1409, što sam je gori priobčio, prepisao je g. Muškardin, čijoj se skromnosti a revnosti divim. Njegova knjižnica, osobito struke povjestne i pčelarske, mogla bi zastidjeti mnogu gospodu u gradu. G. Muškardin kupi i gradivo za životopis slavnog filozofa 16. vijeka Patricija, koji bijaše nezakoniti sin creskog župnika Frana Petrisa.

² Original ima g. pop Muškardin, a glasi:

„Noi Simone Gaudentio, Vescovo di Oszero, concediamo licenza al R^{do} don Isidoro Patissich sacerdote da Miholschizza* per un anno venturo, principiando dalla prossima festività di Pasqua, *possa celebrare la Santa Messa anco nell' Idioma Latino*** atteso che, esso (no) minato da Noi sopra, le ceremonie del Santo Sacrificio della Messa tal Idioma, sia stato trovato sufficientemente idoneo et uersato (nelle) medesime sacre ceremonie e nella Lettura nell'istesso. In fede di che ecc.

³ O tome ima vrlo zanimivih podataka u razpravi g. akademika Ljubića u Radu jugosl. akademije LVII. (Borba za glagolicu na Lošinj).

* Miholjšćica jest kraj med Osorom i Belejem na otoku Cresu.

** Ovdje je bila najprije napisana riječ *illirico*, pak bje izbrisana, a povrh nje napisano: *Latino*.

čuvala slovjensku liturgiju: »freggio e decoro di tutta la illirica nazione«.

Danas se latinština ozvanja samo u gradiću Krku, Cresu, u oba Lošinja, onda u dva sela na Cresu, gdje su privoljeli tudjinstvu neki nevrijedni popovi. Do prošloga vijeka, kako sam se sâm uvjerio, pisane su svuda po selima župne matice glagolicom.

Zatiranje glagolice stranom od tudjinaca, stranom od mletačke vlade¹, počimlje u drugoj polovici XVII, pak se nastavlja u XVIII vijeku. U maticama župe u *Stivanu* počimlje talijanština (ali sporadično) g. 1669; malo kasnije i latinština. Iz talijanskih i latinskih nota razabire se, da onodobni popovi nijesu poznavali dobro tih jezika, već da su tako pisali da ugone ili zadovolje želji svojih biskupa. Da je onaj osorski biskup (Šimun Gaudencij) nastojao zatrti glagolicu, potvrđuju neke bilješke, koje sam ispisao iz matica vijenčanih u Velikom Lošnju. Pod datumom: »ali 20 aprile 1671«, nalazi se ondje odredba biskupova, izdana prigodom njegova posjeta, nek se u buduće radi svačijeg lakšeg razumijevanja bilježe ženitbe: »in lingua illirica da una parte del foglio e di contro in lingua italiana, quando Pievano sappia scrivere in una et'altra lingua«. Ova vijest opet utvrđuje ono, što je prije rečeno, da svi popovi nijesu poznavali talijanskog jezika. Bilješka, što slijedi, ponješto drugačije glasi, ali mi držimo, da će ono prvo odgovarati istini. I u matici krštenih traži se, da se bilježe kršteni: »in lingua Illirica e di contro

¹ Ali ni u tom ne bijahu od Mletčana bolji Austrijanci, koji su i u škole uveli tuđji jezik. Najviše moramo žigosati kod Mletčana državni monopol u svemu i svačem. Oni nijesu zato do prošlog vijeka nigdje podizali škola u Dalmaciji.* Interesantna je ova crtica.

U gradiću Krku izumriješe svi fratri male braće (iniori Conventuali), na što se mletačkom duždu Pavlu Raineri-u činilo najzgodnije, da se imetak dotičnog samostana upotriebi za naobrazbu mladeži: *che bisognosa di ammaestramento, è costretta procurarselo con riflessibili conseguenze rispetto ai Publici ed ai privati riguardi nell' Estero vicino Stato*«. U to ime pokloni on rečeni imetak franjevcima III reda u samostanu na Glavotoku i sv. Mandaljene: „dando loro insieme con questo benigno soccorso il debito d'istruir ne Cristiani costumi e Religiose educazioni per il bene spirituale e temporale quell' Isolana gioventù“, uvjeren da će oni medju ostalim nastojati: „e della particolar coltura della lingua litterale Illirica“ (Izborna listina od 29 aprila 1783 u samostanu sv. Mandaljene.) To bijaše već prekasno! Što nije za život, mora umrijeti, pak tako se je desilo i mletačkoj republici.

* Nisu ni u Mletcih. To bijaše stvar občine. — Ured.

in lingua Latina o Italiana; *sappendo tutti (?) li sacerdoti di Lossin¹ legger e scriver in Illirico et in Italiano*«.

U Velikom Lošinju prestaje glagolica u župničkim maticama g. 1709. Tu je novotariju uveo: »d. martin boterin plovana«.

5. Po prilici 1 sat od Stivana jest *Martinščica*, gdje ima na obali samostan crnih franjevaca III. reda. Što je tu bilo hrvatskih književnih starina, odniješe drugi prije mene. Manastiru udario je temelj *Blasius de Colombis* oporukom od 21 siječnja 1479. On ostavi na ime franjevcima III. reda vinograde: »qui sunt penes civit. Auxeri in portu Viarj«, a svjedokom bijaše: »minister Reverd. frater Matheus de *Littera Slava*«. A to ostavi Colombis uz uvjet, da franjevci podju stanovati na spomenuti njegov posjed, ili u blizinu: »apud S. Martinum de Tiha« (i sada *Tiha*), i da sagrađe ondje barem kapelicu na čast sv. Jerolimu.

U samostanskim spisima ima listina iz konca XV i iz XVI vijeka.

Samostanske knjige počimlju istom u drugoj polovici XVI v

Pod g. 1578 pisano je (dakako glagolicom): »Ja fra jura brunčić (brenčić?), *vardijan s. erolima* u martinščici«. A pod god. 1591: »Budući kapitul pri s. marii na glavi otoka krčkoga fra matii dražević, *vardijan s. erolima* od martinščice, pridaem moi pravi račun, tako od prijatja, tako od traćenja prid poštovanim ocem ministrom fra feliciem ruzarićem, *zadrantinom*, i pred poštovanimi oci suci: fra abrozom milohnićem i fra jurjem bročićem (= brunčić?) i pred ostalimi oci od kapitula. I osta za obleta dužan mostir *vardijanu* u ysem libr 5. Ja fra juraj brščić, *vigližanin*, kacilir redovnički, pisah, a prižete«.

Ne daleko od manastira sačuvan je odlomak vlasteoskog grada iz mletačke dobe, koji pripadaše milanskoj obitelji Sforza. Od tuda napraviše seljaci više kuća. Dobro su još sačuvane dvije presvodjene kuće, onda velika kućna vrata.

C. Otok Lošinj.

Nerezine. Sv. Jakov.

1. Na otoku lošinjskom proboravio sam desetak dana, posjetiv Nerezine, Sveti Jakov, Mali i Veliki Lošinj.

¹ Vidi kod Ljubića, Rad LVII str. 184.

Po prilici sat hoda od Osora jesu *Nerezine*, poveće i ~~prijazno~~ selo uz more.

Ovdje ima samostan male braće Franjevaca (Minori osservanti). Samostan tik uz more prelijepu ima zgradu, ali u njem žive tek jedan samostanac.

Kod Franjevaca ove provincije vlada od vajkada latinština, zato ne treba ovdje ni tražiti hrvatskih književnih starina.

Samostan u Velikim Nerezinama utemeljio je osorski plemić „*Colano de Drasa*“ (Draža). Žena njegova postavi mu napis na grobnici, koji se i sada nalazi u samostarskoj crkvi, a glasi:

Luge¹ paupertas, Clara
Bocchina charo coniugi
Colano Drasa mausoleum,
qui templum cenobiumque
erexit, pientissime posuit
XII. K. Junii MDXIII.

Obitelj osorska Draža spominje se mnogo prije, tako se navodi Petar »*Drasa*« g. 1384. u listini, koja se nalazi u arhivu občine osorske.

Nad grobnicom, u kojoj su se do godine 1821 zakapali fratri ovog samostana, čita se sljedeći napis:

Neresine
Siste gradum, qui praeter abis
mirare sepulchrum
hoc *Dragozetich* condidit
ere suo
nomine Franciscus, sed solis
nobile tantum
religiosis nec non sibi
struxit opus.

U samostanskoj crkvi ima nekih slika, o kojima postoji osobita tradicija. Tako se nalazi na žrtveniku sv. Antona lijepa slika majke božje, o kojoj se veli, da je preko Dubrovnika došla ovamo iz Pariza, gdje je bila u sobi Marije Antoinette. Na žrtveniku pako majke božje jest slika njezina, koja da je došla ovamo iz Bosne, gdje je bila u nekoj pravoslavnoj crkvi.

¹ Ovaj napis natiskan je uz neke pogreške i na str. 266 djela: „*Storia dei fratri Minori Osservanti in Dalmazia e Bossina. Scritta dal padre Donato Fabianich. Zara 1864.*“

Budi ovdje spomenuto, da ima po mnogim crkvama naših otoka umjetnina, koje se pripisuju glasovitim majstorima. Valjalo bi, da koji naš vještak u umjetnosti proputuje te krajeve, stranci su već mnogo toga i za jeftine novce odnijeli!

2. *Sveti Jakov* ili *Male Nerezine* jest malo selo (ne broji ni 200 duša) povrh mora, na otoku lošinjskom, udaljeno oko 1 sat hoda od Velikih Nerezina. Ovdje je ustrojio župu (kuraciju) g. 1517. osorski biskup Andrija Piperarius, Talijanac iz Cremona. Župna crkva posvećena je majki božjoj »od oklata«.

I u najstarijoj noti župničkih knjiga od g. 1661 veli se: »sv. Marija na okladi« (predjel zove se *oklad*)¹, a prvi se pop spominje: »don matij kozulić«. Talijanština počimlje u maticama istom g 1779.

O postanku župe i crkve govori napis, koji se nalazi na vanjskoj strani crkve:

NLO GDINICH FONDATOR
M·D·PEPERARI VO·DI OSSERO
GA ERETO IN PAROCHIA
QUESTA CHIESA·S·M·
M·DXVII·

U crkvi, koja je vrlo skromna, čuvaju se moći S. Silverija mučenika, čiji ostanci bijahu amo doneseni, kako kaže napis g. 1667 (»La venuta del corpo di S. Silverio martire«).

Na crkvici sv. Jakova, koja je udaljena od sela desetak časova, a oko koje je groblje, čita se povrh vrata glagolicom zabilježena godina: 1614. Po tradiciji, kako mi je to kazao sadanji župnik g. Petar Bogović (vrstan glagoljaš i rodoljub, koji se s ponosom sjeća svog učitelja Kurelca), bila je to prva župna crkva. Selo je negda bilo istočnije uz more prema luci »Studenčac«.

Tuda se u istinu vidjaju podrtine kuća. Nezdrav zrak prisilio je ljude, da se nastane zapadnije na briegu.

¹ Čudnovato, da ima i kod Omišlja na otoku Krku predjel »Oklad«. U Drazi bašćanskoj na istom otoku spominje se takodjer mjesto »v Oklači« (Crnčić, najstarija povjest 136). Ta će riječ valja da značiti ograđeno mjesto prema st-bug. riječi *oklactm* circumdare (Miklošić, Lexicon).

D. Otok Silba i Olib.

1. Južno-istočno od Lošinja leže tri otočića: Silba, Olib i Dlasnik (talijanski: Selve, Ulbo, Premuda). S jednog otočića¹ na drugi može te prevesti ladja na vesla po prilici za jedan sat.

Tuda sam se desio više dana, a ostavio sam te zanimive strane zadovoljan s ljudi, s kojima obćah, i s gradiva — osobito dialektološki — što ga skupih. Vodićem mi bijaše Silbljanin, mladomisnik g. Hinko Bernetić, žarki Hrvat, kako je danas sav mladji svećenički naraštaj u Dalmaciji.

Još polovicom X. stoljeća bijahu otoci Premuda i Silba (Selue, Σελεβω) nenaseljeni. »Svi ovi mali otoci — veli g. akademik Rački (l. c. 128) niesu pružali dosta jamstva za sigurnost, niti se je mogao na njih razviti društveni i obćinski život.« U XII. vijeku bijaše Silba naseljena (ako li »Portolano del mare« potiče iz XII. vijeka), jer se o njoj veli, da je: »isola bassa et boscuda et hăbitada« (Bonicelli l. c. 24).

Otok Silba ima po prilici sliku broja 8, a varošica, koja nosi isto ime, nalazi se baš na užini otoka te se kuće dotiču jedne i druge obale otoka. Ime otoka očevidno pokazuje na romanski izvor (Silva — Selve), samo što danas ima tu slabo i traga šumi — ako li u obće imamo u tome tražiti korijen te riječi.

Po jednoj bilješci, koja se čita pod g. 1698 (razumije se glagolicom) u matici krštenih (»nota od duš, ke se nahode u parohii od silbe, mužko i žensko«), brojila je onda Silba samo 414 duša; danas ih ima skoro tri puta više.

Starac od 90 godina kazivaše mi, da se je narod ovamo selio nekad iz Hrvatske — dakle nekako slično bijaše naseljivanje kao i na Lošinj. Ali po tradiciji doselilo se je ovamo ljudi štogod

¹ Kako smo mi još slabo proučili svoje vlastito tlo, vidi se i po tom, što naši pisci ne znadu ni hrvatskih imena sviju naših otoka. Tako na velikoj mapi „Hrvatske i Slavonije“, onda „Dalmacije“ od Pauliny-a (izdanje Albrecht-Fiedlera u Zagrebu) dolazi otočić Silba pod imenom *Želva*, jer je hrvatski prevoditelj mislio tako valjano pohrvatiti talijansko ime *Selve!* Otok *Premuda* (na Silbi vele: *Parmuda*) zovu stariji ljudi i danas *Dlasnik*. Na tim kartama dolazi *Caisole* (na Cresu) mjesto *Beli*, *Farazina* mj. *Porozina*, *Neresin* (na Lošinj) mj. *Nerezine*, *Punat Križev* mj. *Punta Križa*, brdo *Osor* mj. *Osoršćica*, *Čunski* mj. *Čunski*, osobito selo *Dubašnica* (na Krku), kojeg u istinu nema. A kad¹ bi čovjek htio tu čitulju dalje raspređati!

iz Kranjske (i sada ima familija »Kranjčevi«). iz Kastva (u Istri), onda iz nekakove »bile zemlje« (na Pagu?).

Glagolskih napisa nijesam mogao naći na Silbi, makar da je i ovdje živjela glagolica sve do pred tridesetak godina. Tek na srebrnoj posudi za sveto ulje u crkvi sv. Marije naidjoh na grubo urezano glagolsko slovo *κ* (krizma?). Glagolski napisi na crkvenom posudju po otocima nijesu nikakva rijedkost. U istoj crkvi na drvenim vratašcima tabernakula jednog od pobočnih oltara ima nježna sličica, koja prikazuje majku božju, kako drži na rukama mrtvo tijelo Isusovo. Pred 15 godina nudio je župniku za tu sličicu neki Englez — 1000 fiorina.

Nad vratima Marinićeve kuće, gdje je sada občinski ured, ima napis, koji nijesam mogao pročitati, jer ga malta pokriva. Biti će latinski ili talijanski. Lako se razabire godina 1422. —

2. Na *Olibu* (Ulbo, Aloepium), koji je nešto veći od Silbe, bio sam dne 14 rujna. Na Olibu ima kao i na Silbi samo jedno selo, ali je raštrkano. Otok jest vlastništvo zadarskog vlastelina Filippi-a, komu stanovnici davaju polovicu od svega priroda.

Kako je bio svetak — a da upoznam narod, najradije sam svagdje bio u svetčani dan — imao sam prigode upoznati se s nošnjama i govorom Olibljana. Čim sam stupio na Olib, rekoh gospodi, što su oko mene bila: ovo nije isti tip ljudi kao na Silbi. Meni se je pričnilo, da sam negdje u srednjoj Dalmaciji. U istinu i postoji tradicija, da je bio prvi župnik na Olibu pop *Juraj Cetinjanin*. U župnim knjigama, koje počimlju istom početkom XVII vijeka, zbilja netko ga je zabilježio pod godinom 1519.

Župna crkva u Olibu okružena je grobljem; više puta bijaše popravljana i širena. Kod žrtvenika — po kazivanju vrijednog olibskog župnika g. Mata Silvestrića — bijaše križ od kamena, a na njem zabilježena godina 1632. (posvećenje crkve?).

Na groblju ima gotovo svaka obitelj svoju grobnicu. Pregradjujući župnik crkvu, iznese iz nje i sazida na groblju ploču, koja ima 2 kratka napisa: jedan glagolski, a drugi talijanski.

Talijanski glasi:

Pre Zorzi Cetinjanin, Parochian de Lugbo.

Glagolski napis kaže isto, al ima zabilježenu i godinu. Evo ga: *Πατρις εβελησις υψουαρεκρηρι ρηηεαυαερε ανηαρωαυε. Η.Φ.Α.Θ. (= 1519).*

Može biti, da je zbilja taj pop Juraj Cetinjanin utemeljitelj sadanjeg Oliba, a kako mu ime kaže, došao je nekud s rijeke Cetine, i to iz primorja. Olibljani govore čakavski, ali ponešto drugačije od Silbljana.

3. Na Olibu dobro je još sačuvana velika kula, slična onoj u Velikom Lošinjju. Ima takvih kula i drugdje po otocima, a po tradiciji sagradjene su bile sve protiv *gusara* i *uskoka*. Te su gradnje najmanje 4 vijeka stare, ali mnoge će biti i starije, jer je gusarstvo od vjkada cvalo na jadranskom moru.

Da su i velikaši šurovali s gusarima, vidi se i odatle, što je g. 1260 mletački dužd Rajner Steno («Dalmatie atque Crotie dux») dao kano feud pol otoka Krka Skineli i njegovim nasljednicima, a pol braći Frideriku, Bartolu i Vidu, sinovima kneza krčkoga Vida, medju ostalim i uz taj uvjet: „*et non facient Compagniam cum ullo cursario, vel societatem cum aliquibus ex eis contrahent*“ (Kukuljević, Arkiv I. 58).

Zadnji zastupnici toga gusarstva u velikom stilu na jadranskom moru bijahu hrvatski uskoci, koji su zadali mnogo jada Mletcima. Uskočki ratovi pokazuju takodjer, da je bilo u našeg naroda uvijek besprimjerne odvažnosti i junačtva — ali je to žalibože više koristilo tudjincima, nego nama, koji smo se više borili za druge nego za sebe. —

4. I na Silbi i Olibu spominju *Grke*. Starinska slika na nekadanjem oltaru župne crkve u Olibu prikazuje grupu, gdje je središte majka božja s djetetom u ruci. Ta slikarija, izvedena na drvu, grčkog je karaktera. Kopija te slike izvedena je plastički za drugi oltar.

Na Silbi znade tradicija za *Grke*, koji da su se složili bili s katolicima u ženidbi. U crkvi sv. Marka pokazuju i sada žrtvenik, koji da je bio grčki, jer je na njemu i sada križ grčki. Ne fali ni ovdje zakopano blago, koje su Grei ostavili, došavši ga nedavno tražiti s pismima u ruci!

To spominjanje *Grka* obćenito je uz more, a niti je od jučer, niti tek slučajno. Grei su ovuda doista gospodovali i živjeli, te ih predaja nije zaboravila.

Za otok Lošinj spomenuti rukopis navodi razne tradicije o boravku *Grka*. Pisac hoće, da su se Grei ovamo doselili, bježeći pred silom turskom, koja ih je iz domovine otjerala. O tom da govori i »njeka knjiga«. Po tradiciji i po nekim spisima («come dicesi»),

da su kaludjeri grčki i Grci otjerani bili s Lošinja i susjednih otočića, jer su se bavili gusarstvom. A to da se zbilo oko g. 1200. Na Lošinju da su imali crkvu sv. Nikole, koja da je kašnje služila novim došljacima. Još više toga navodi Bonicelli u spomenutom djelu na str. 16—19. Glede Cresa veli on: »Sull'isola di Cherso edificarono una moltitudine di cappelle e sembra che vi diffondessero il proprio linguaggio, alcune forme del quale si conservano tuttavia nel nostro slavo dialetto. Introdussero anche costumanze loro speciali« (str. 17). Da bi oblika grčkih bilo u hrvatskom govoru Lošinjana, nema ni govora; riječi grčkih može biti, ko što na pr. na Krku obće poznata riječ *drmun*, koja je grčka (δρομός). Ali glede *običaja* nije netemeljita tvrdnja Bonicelli-eva. Ja upozorujem ovdje na *nošnju*¹ muškaraca, koja može biti u nekoliko porijetla grčkoga.

Amo idu osobito hlače (gaće) širokog kroja, koje su negda — kako sam konstatovati mogao — obćenite bile po našim otocima. Danas su takve hlače vrlo rijedke. Na otoku Krku na pr. nose još takve hlače u Omišlju i Vrbniku samo gdje koji starci; dočim su u Dubašnici i Poljicima rijedke uzke francezko-talijanske. Prvoga čovjeka, koji je u Dubašnici početkom ovoga vijeka počeo nositi uske hlače, prozvaše *Talijanom*, pak se do danas daje taj nadimak njegovim potomcima.

I tu će valjati započeti izučavanje metodom komparativnom, ako li hoćemo bar približno konstatovati domaće i tuđe elemente. Za to bi najbolje bilo, kad bi se kod naše akademije znanosti ustrojio etnografski odbor, čija bi poglavita zadaća bila kupiti i uredjivati materijal.

Grka nije ni u kojem pogledu nestalo sa našeg zemljišta bez traga. Grčki novci, napisi i druge starine, onda riječi, nošnja i priče živi su svjedoci njihova boravka u granicama našeg naroda.

¹ O tome se je kod nas slabo šta razpravljalo, a valjalo bi i to ispitati, jer nošnja svakim danom gine. Spomenuti rukopis lošinjski opisujući prvotnu nošnju Lošinjana (muškaraca) opaža: „Tal uso di vestir antico cessò negl'anni circa 1753 nelli quatro vecchi patrassi, Petrina, Botterini, Ragosin e Bonicelli, che passarón ai eterni riposi“. Ja sam po otocima vidio starih slika, koje pokazuju, da se je onuda nošnja muškaraca znamenito promijenila. Negda su znali na pr. i na Krku i Lošinju za *dolamu*, dočim je danas ta riječ izginula, a s riječi i odijelo. Stari krčani znali su i za *perčin*. Ženska nošnja ne mijenja se lako, jer su žene, vezane na svoj domaći prag, konzervativnije. Ipak je gdje gdje nestalo i stare ženske nošnje, tako na pr. u Baški (na Krku), u Lošinju, Silbi i t. d.

Nema sumje, da je bilo sporadično posijanih Grka po primorju dalmatinskom za sve vrijeme hrvatske državne neodvisnosti. G. akademik Ljubić inati će sa svijem pravo (Ogledalo II. 310), da je grčki jezik propadao u našim stranama uporedo sa propadanjem političke vlasti bizantinske; a ne će biti daleko od istine niti tvrduja, da je iza smrti Manuila Komnena (1180) sa svijem iščeznuo. Po otocima moglo je gdjegdje Grka i kašnje biti te su se ili pohrvatili ili iselili. Tu misao utvrđuje i pučka predaja, koja jedva da će biti svuda stara 7 stoljeća. —

5. Na koncu ovih crtica, da još spomenem i ovo.

Videći, da se zanimam i običajima narodnim, upita me na Silbi neki od ondješnjih rodoljuba: a znate li vi štogod o kralju naše Silbe i Ljegovoj kruni? Tada me odvedoše u crkvu gospe od 7 žalosti, gdje se zbilja čuva pozlaćena prava kruna, što su ju negda nosili na glavi pučki kraljevi otoka Silbe i Oliba, koji su izabirani bili na 8 dana o novoj godini. Kopajući po knjigama, nadjoh da je taj običaj izabiranja kralja postojao prošloga vijeka u Šibeniku (Fortis), u Lošinj (Bonicelli), a još u naše dane na zadarskim otocima (Masehek). Popitkujući o tome, kada sam prolazio, konstatovah, da je taj običaj morao živjeti kod svih primorskih Hrvata. U Dubašnici na Krku nije se taj narodni običaj zatro sve do danas. To je izabiranje kralja u savezu s koledvanjem. Tom prigodom slave se osobite svečanosti uz gostbe, plesanje i pjevanje prigodnih pjesama (neke sam zabilježio). Tu imamo dakle pred sobom prekrasni narodni običaj, koji će poticati iz poganske dobe hrvatskog naroda. Za sada to konstatujem, a do skora ću kušati skupljeno gradivo obraditi.

Dvie izprave o velevažnom arkeolog. otkriću na Solinu prošloga stoljeća.

1. Copia di lettera scritta dall' illustrissimo signor Nicolò Bonlini conte-capitano di Spalato agl' illustrissimi ed eccellentissimi signori Cattaveri intorno ad una scoperta sotteranea fatta nell' antica Salona.

Tuttocchè mi sieno a sufficienza note, a quali oggetti precisamente tendono, e siano rivolte le applicazioni indefesse di codesto eccellentissimo magistrato, non tralascio ad ogni modo di far presente all' Eccellenze Vostre un' idea, quatanque ella siasi da me